

մար բաւական չէ լեզուական վերլուծութիւնը. պէտք է բառի բուն իմաստի պատմական աղբիւրները գտնել: Անցնենք խնդրի այդ կողմի քննութեան:

Իսկապէս եթէ լաւ մտածենք՝ անհեթեթ եւ անիմաստ կը թուան հայրածին, հօրածին, հարազատ (իբր հայրածին) բառերը, որ նոյն իմաստն ունին եւ նշանակում են հօր ծնած: Ինչպէս թէ՛ հօր ծնած. միթէ հայրը կարող է ծնել: Հայի լեզուական մտածումը կարծում է, որ կարող է ծնել, ուստի հօրն ու մօրը ասում է ծնողներ, թէեւ իսկապէս մայրն է, որ ծնում է եւ ուստի իրաւամբ կոչւում է ծնող: Բայց այս մտածումը հայկական չէ, այլ մարդկային: Այս հանգամանքը մասնանշում է ընտանիքի զարգացման մի որոշ շրջան, որից պէտք է որ անցած լինենք նաեւ մենք, քանի ունինք հարազատ բառը:

Խառնակեցութեան շրջանում յայտնի չէր զաւակի հայրը. միակ անկասկածելի ծնողը մայրն էր, ուստի ձիւղագրութիւնը գնում էր մայրական գծով: Մեր իմացած ընտանիքը չկար. կային մայրեր եւ զաւակներ: Այդ շրջանը Բախոբէն անուանում է մայրիշխանութիւն: Այնուհետեւ տիրական դարձաւ հանրային մի ուրիշ կարգ, որ շարունակում է մինչեւ այսօր եւ կոչւում է հայրիշխանութիւն: ձիւղագրութիւնը գնում է հայրական գծով. հայրը համարւում է ծնող: Հին կարգից նորին անցնելու ընթացքին՝ ենթադրում են թէ համատարած ծաւալում է ունեցել մի սովորութիւն կամ ծէս, որ կոչւում է կուլպադա եւ որ մինչեւ այսօր պահուած է տեղ-տեղ: Երկունքի ցաւով բռնուած կնոջ մօտ այր մարդը գալարւում եւ ձիւ ու հառաչ է հանում՝ ձեւացնելով թէ ինքն եւս մասնակից է ծննդկանի ցաւերին, ինքն եւս ծնում է զաւակը: Գրանով նա հաստատում է իր հայրութեան իրաւունքը զաւակի վրայ. դրանով նա ընդունում է, որ ծնող երեխան իրանից է, իր զաւակն է, «հայրածին» է, «հարազատ» է: Այս է սովորութիւնը կամ ծէսը: Սրանով՝ բնախօսապէս ծնելու անկարող աղամարդը դառնում է ծնող: Ինչ որ լեզուաբանօրէն եւ բնախօսօրէն մտածելով թւում է անհեթեթ, ընկերային գիտութեան լուսով դառնում է միանգամայն հասկանալի: Հայրը ծնող է, այո՛, բայց ծիսապէս՝ նա ծնող է այն սովորոյթի հետեւանքով, որով հաստատած է իր հայրութիւնը, որով ծնածին համարած է իր զաւակը, իր զարմը: Ահա թէ ինչու հարազատը համարեցինք շատ հին բառ:

Ժամանակի ընթացքին հարազատ բառն ստացած է իմաստաբանական զարգացում: Բոլոր շեղ իմաստները բուն իմաստի ձիւղագրումներն են: Միեւնոյն ծնողների զաւակները համարւում են հարազատ քոյր ու եղբայր: Բառի այս առումը դեռ եւս բուն իմաստի սահմանի մէջ է. քոյր ու եղբայր «հարազատ» են, քանի որ նոյն հօր «ծնածներն» են: Բայց ասում են հարազատ ընտանիք. այստեղ «հարազատ» բառի նշանակութիւնը մասամբ դուրս է եկած բառի բուն իմաստի սահմանից, քանի որ ամուսնու համար միմիայն զաւակները կարող են «հարազատ» լինել, բայց ոչ կինը: Հարազատ քոյր-եղբայրները միաժամանակ եւ մտերիմ են. կացութեան այս կողմն առնելով՝ ասում են «հարազատ ընկեր», որ նշանակում է անկեղծ եւ մտերիմ եւ որ բառի հին առումով անիմաստ բացատրութիւն է: Բուն իմաստի շեղումները տանում են մինչեւ «հարազատ մտքեր», «հարազատ օրինակ» եւ այս կարգի ուրիշ ասութիւններ, որոնց իմաստը նոյն է «իսկական» բառի հետ:

Ն. ԱՂԱՅԵԱՆ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ՃՈՐՈՒԹԻ ԵՒ ԵԶՆԵՐ

առ — առուակ: — 1 — լեռ: — 12 — լեռնաշղթայ:

(Շարունակութիւն:)

Ե.

Կիսկիմ կամ Կիցկա:

Կիսկիմ զաւառն սկսում է երկու Հունտ-Հնուտ գեղերի առաների ձորերից, երկարում է 40 կիլոմետր եւ վերջանում է Պալխար վտակի խառնույնքի, Սակուտ եւ Ամդէտ առների ձորերի մօտ: Այս հովիտը ձորոխի կենդրոնական մասն է կազմում, համեմատաբար ընդարձակ դաշտեր, սարահարթեր եւ ծայրէ ծայր մշակուած աղաբակներ եւ հանդեր ունի, որոնք ոռոգուած են եղել մի ժամանակ ամբողջապէս, իսկ այժմ տեղ տեղ քանի որ ջրանցքները վերջին ժեւրդ եւ ժ.ջւրդ դարերում կործանուել եւ այլ եւս

չեն վերանորոգուել: Կիսկիմ անունը առաջին անգամ յիշում է Աստուրա-Ուրարդական շրջանների սկզբներում եւ շարունակում է դոյութիւնը մինչեւ այսօր: Կիցկան եղել է արքայական, Մալխասեան, Պարթեւ-Պահլաւական, Ամատունի, Սլկունի եւ ուրիշ շատ նախարարութիւնների Ոստանն-ամրոց, բերդ եւ դանձարան¹. այս գաւառն եղել է պատսպարան եւ նեղուածները այստեղ կամ աւելի խորը-Պահլաւական, Պարթեւական, Մամիկոնեան կալուածներումն են ապաստան գտել միջին դարերում, երբ հալածուել են Արշակունի, Սասանեան, Բիւղանդական կամ Արաբական իշխանակալ բռնաւորներէն²:

Կիսկիմի սահմաններն են. արեւմուտքից՝ Սպերի հովիտը, հարաւից՝ Թորդում եւ Օլթի գաւառները, արեւմուտքից՝ Պալխար գաւառը եւ հիսիսից՝ Համէջնը կամ հին աշխարհի Ուաղէիքը: Կիսկիմի եւ Թորդում-Օլթի գաւառների շրջափան գիծը կազմում են Սախամին, Եկեղեաց (Աղաջ-Բիւլիսէ), Մեղրբեր, Հարկեւոր եւ Աշմուշնի լեռները հիւսիսից Պարխար լէն: Կիցկիմի գաւառում ձորոխն են թափւում հետեւեալ առ-ները. հիւսիսից՝ Պալխար լէնից դէպի հարաւ են իջնում, ձախից խառնւում ձորոխին՝ Խոտորջուր (Սոտոջուր) իր եօթը թաղերով, առուներով՝ — Արեգի, Գիսակ, Գոգանց թաղ, Կրման, Սունենց, Ճիճապաղ, Միջին-թաղ, Խանքաձոր, Կուղրաշէն, Մոխրկուտ Վ. եւ Ս. Գեղուտ, Նիխախ³, Կարմրիկ, Մեակոնց, Կալմիսուտ, Նիխախ-բերդ, Գարմիջ կիրն, Օշնակ եւ Օշնակ-բերդ⁴, ձալա, Իծաձոր,

¹ Սեպ. արձանագ. Սանդաքեանի, Վիեննա, 1901 թ. եւ ուրիշ աեղեր:

² Խորենացի, Փարպեցի, Ասողիկ, Դրասխանակերտցի եւ ուրիշները:

³ Նիխախ մի քանի հատ կան Կիսկիմի գաւառում, նոյնն էլ կրկնում է Սպերի եւ Թորդումի շրջանում: Յայտնի է նոյնպէս Թորդումի խախ կամ խաղ. խախու գեղերը, հռչակաւոր տաճարը իր մեծութեամբ եւ ճարտարապետութեամբ: Ընդհանրապէս ժողովրդի արտասանութեան մէջ խաղ է եւ շատ հաւանական է, որ խաղի աստուածութեան անունի շարունակութիւնն է, որ Յնացել է ժողովրդի բերանում, նոյն իսկ խաղու գ էլ են անուանում եւ Southampton տպուած քարաեզի վրայ խալը «խախու գիւն նշանակուած»:

⁴ Օշնակ բերդը իր հւշակաւոր ամրոցներով, գլեակներով եւ կործանուած տաճարներով վկայում է իր դարեւոր պատմական անցեալը, երբ նա իշխել է բերդին եւ երկրին: Բերդը շինուած է ճորոխի ափին, Բեքիգին լեռների վերջին շերտերի գլխին, որն հսկում է ձորին դէպի արեւելք եւ դէպի արեւմուտք: Կարնոյ դաշտի Օձունը, Լոռու Օձունը, Էջմիածնի Օշականը, նոյն իսկ Սպերի եւ Քալախոռի Օձուն, Օձաեղ, Օշք, Օշկաձոր անունները ցոյց

ինգեմեկ, Չամբերքան, Մարաշ, Իրիս-բերդ⁵, Փէտէգրէկ, Սալուտ եւ Դորդֆիլի-ալի⁶, առ-ները, որոնք բոլորն էլ անցնում են համանուն գեղերի մօտից, ուղղում են հանգերը, ախոռները, մացրանները, եայլաները, վանքերն ու ամրոցները: Այս առուակների հակառակ կողմից՝ աջից խառնւում են ձորոխին Կուղրաշէն, Կարմրիք, Քարամէնիք, Նիխախ-աջ, Չարկոնց, Օշնակ, Ղազերնիս կամ Կազերնիս, Կեանգմիս, Լէմս, Կիսկիմ, Կիսկիմ-բերդ⁴, Կոջէք-ամրոց⁵, Հարշիշ⁶ (Էրսիս), Փէշկով, Ջիլի, Գիլմար, Լազուգետ եւ Ամգիտ, որոնք հա-

են տալիս Օձերի (Վիշապազանց) պաշտամունքի շրջանը. երբ ճակնների մէջ, ճահիճների շուրջ Վիշապական արձաններ էին կանգնեցնում: Այս բերդը ջրաբաշխ կամ ջրպետ պաշտօնէի եւ իշխանի ամրոց լինելը եւ նրա իշխանութեան տարածման վկայարանն է:

1 Մարաշի անունը յիշեցնում է հին Մարաշ (Մարկաշ) Հիտտերի (Հաթիթերի), Պոմմագէնի եւ Կիլիկիայի մէջ: Սա իր աւերակներով եւ անցեալով ցոյց է տալիս, որ ինքն էլ Մարաշի փայլուն շրջանում նրա զուգակից, առնանակից եւ մրցակիցն է եղել:

2 Իրիս-բերդը Պոջէթ բերդի դէմ ու դէմն է, լեռան ներքին փեշերին մի բարձունքի վրայ, ունի միջնաբերդ, ամրոցներ, գլեակ եւ բարձր դիրք: Կործանուած են որմերը, շէնքերը, մերկ պատերը բարձր կանգնած են: Հէնքի հարաւ-արեւելեան պատերը զննում են ճորոխին. հիւսիս-արեւմտեան որմերը եւ շէնքերը լեռների ստորոտի վերջին բարձունքներին են յառած:

3 Դորդ-քիլիսէ պարզ թրքական թարգմանութիւնն է — Չորս տաճարներ, որոնք գտնւում են, Լազուառ. ի դիմաց, իրար մօտ, սրբատաշ կարճ քարերով. ճարտարապետական ընտիր ոճով եւ քանդակներով: Միջնադարեան կառուցուածք է, հեթանոսական տաճարների հիմք ունի:

4 Կիսկիմ, Կիցկիմ, Կիցկա, Կեսիշիմ անուններով շատ վաղ ժամանակներից յայտնի է այս բերդը: Ըստ Սանդաքեանի նոյն իսկ Ասորա-Ուրարտական ընդհանրութեան արձանագրութեան մէջ անցած է այս անունը: Կիսկիմը եղել է Մամիկոնեանների բերդը եւ երկար ժամանակ իշխել է գաւառին: Թորդումի մէջ կայ նոյնպէս Քսեաձոր առուակ եւ գեղ, այնպէս է որ այս անունը շատ գործածուած է եւ նշանակութիւնը պարզուած է:

5 Իրիս-բերդից մի կիլոմետր հիւսիս ճորոխի ձախ ափին կանգնած է Կոջէթի աւերակները, բերդի պարիսպները եւ կործանուած գլեակները: Կոջէթի ամրոցը ցոյց է տալիս, որ միեւնոյն նախարարը իրար մօտ լինել էր տալիս ամրոց-բերդ, գանձարան, կանանոց, մանկանոց, որոնք իրար հետ յաճախ ներքին կապով էին միացած: Նոյն իսկ 4—5 կիլոմետր աւելի բարձրութեան՝ Աշմուշն լեռների ստորոտում ունի երրորդ եւ աւելի բարձր ամրոց-բերդը, որն հսկում է Կոջէթի եւ Իրիսի բերդերին:

6 Հարշիշ, կառավարական անունը Էրսիք է. ցոյց ժողովուրդը կանչում է Հարշիշ, Կարմրիկից եւ Հնուտցի Հայերը այդ գեղն անուանում են Ֆերշիշ: Երեւում է, որ Թն՝ Ֆի եւ ապա Հի է փոխուել սովորական կարգով: Եթէ իսկապէս թարշիշ է, ուրեմն այս գեղն էլ կապւում է Հաթիթական Կիփատի ափի եւ Կիլիկեան ափի թարշիշների կամ Թարսիսների հետ — Տարսոս, որով աւելի է հաստատում Տարսոց աշխարհի յարաբերական կապերը Հաթիթների եւ ստորին Միջագետքի Ակկադ-Շումերների հետ:

մանուն զեղերը, ախոռները, մացրաները, հայկաները, բերդերն ու վանքերը ուռնգելով՝ կենդանացնում են դաշտերը: Այս բոլոր առուակները իջնում են խախտած (խարխտած), Մեղրբեր, Բեջիզին հե Հարկեւոր լեռներից, բոլորն էլ հարաւից-հիւսիս ուղղուած:

Կիսկիմի շրջանում ձորոտի երկու ափերի լեռներն էլ անտառապատ են, ունին խիտ եւ բարձր ծառեր-գերաններ: Այս հովտում նշանաւոր են Կուզրաչէնի, Նիխախի, Օշնակի, Կիսկիմի, Կալա-Բոյնու (բերդի կերման ճանապարհը) Հարշիշի, Անիի¹ եւ Գորջէքի բերդերը, որոնք կործանուած են ու աւերակ, բայց դրանց կիսաւեր եւ բարձր որմերը, պարիսպերը, դղեակների եւ անարանքների մեծութիւնը, անառիկ դիրքերը, սրանց մօտերքը նոյն իսկ որմերի հիմքերին եղած աչքադարեան որմերը կենդանի վկայ են Կիսկիմի անցեալ փառքին: Բազմաթիւ են վանքերը, տաճարները, որոց իւրաքանչիւրը իր յատուկ ոճն ու ճարտարապետութիւնն ունին:

Կիսկիմի բնակչութիւնը նախնական եւ բնիկ է, իսլամն ընդունած եւ թուրք լեզուն իւրացրած: Սելջուկ կամ թաթար ցեղի բնակութիւն երբէ՛ք չի ունեցել: Ինչ որ կատարել էին Լալա եւ Արիֆ փաշաները, նոյնը շարունակուել է նոյնպէս Կիսկիմում եւ միւս գաւառներում: Կլիման այնքան նպաստաւոր եւ հողն այնքան առատ է, որ երկրագործութիւնն ու պարտեզապտութիւնը, այգեգործութիւնն ու բանջարաբուծութիւնը կարելի է հասցնել շատ բարձր աստիճանների, բայց չնորհիւ սոսկալի մտաւոր խաւարին՝ ետ են մնացած ինչպէս արդիւնաբերութիւնը նոյնպէս եւ արդիւնագործութիւնը: Բնականապէս երկիրը տալիս է այնքան պտուղ եւ այգեպտղի չորացրածը այնքան ապրուստ է տալիս, որ բնակչութիւնը այլեւս ուրիշ հասոյթներ ձեռք բերելու չի տքնում:

Հարշիշի դաշտերը տալիս են ընտիր բրինձ, ջուրն այնքան առատ է, հողն այնպէս պարարտ եւ արդիւնաբեր, բայց չեն տքնում բնագործակիւ գործը: Հրաշալի ծխախոտ է բերում Կուզրաչէնի եւ Տանձոտի բարձուքը, բայց այնքան քիչ են ցանում, որ արտահանութեան կարելի չի լինում:

Կրօնափոխութիւնը, լեզուի փոփոխութիւնը Տայեցի կալուածատէր իշխանի համար տարազի նման է եղել, հետեւել է իշ-

խողներին, բայց ո՛չ մի կրօն այնտեղ հիմունք չէ դրել: Նա միմիայն հպատակութեան ձեւ է, ուրիշ ոչինչ: Կրօնական համոզումները եւ հաւատալիքները չեն քարացել կամ ամրացել Կիսկիմում, այլ ծխականութեան ձեւեր են դարձել: Այսօրուան ջրապաշտ եւ արեւապաշտ ժողովուրդ է, աւելի մեծ յարգանք է տալիս սրանց պարատացրած եւ կենդանացրած հողին, քան թէ Ղուրանի պատուիրաններին:

Պահլաւ, Բագրատունի, Կամսարական, Մամիկոնեան եւ բոլոր իշխանական տները տքնում էին ժողովրդին անպայման քրիստոնէացնել, նրանց դադաւարական քրիստոնեայ դարձնել, որ կարողանան Հոռմէական կալուածատիրական օրէնքներն ու կարգերը դործադրել, բայց բնակչութիւնը հակառակ էր հոռմէական կալուածատիրական բոլոր կարգերին. ձգտում էր ունենալ պարսկական զրադաշտական կրօնը, քանի որ վերջինս դեղացու — երկրամշակի հողի վրայ ունեցած իրաւունքներն էր պաշտպանում եւ ստիպում էր իշխանութեանը հողից միմիայն մի տասներորդը պետական հարկ վերցնել եւ մնացեալը, որպէս անբռնարարելի իրաւունքը՝ յանձնել հողագործին: Հողագործաշխատաւոր բնակչութիւնը Սաւալանի մոզերին եւ Զրադաշտի վարդապետութեան աւելի մեծ հողով էր փարում, քան թէ Հելլէն-Հոռմէական քրիստոնէութեան, որը իրա հողի եւ արդիւնաբերութեան իրաւունքը չէր պաշտպանում:

Իսլամի՝ դեղական ազդաբնակութեան մէջ տարածուելուն աւելի նպաստել է Ղուրանի աշարը (տասներդական հարկը), քան թէ Մահմեդի խոստացած դրախտի մշտնջենական խրախճանքը: Իսլամն էլ այնքան թոյլ էր, արմատներ չէր տարածած ժողովրդի սրտումն, որ միշտ իսլամի խալիֆին Ալլահի չքի դէմ մաքառել ու պայքարել են ձորոտի աւազանի Բէգերն ու Ասսիները (ապստամբ) հողագործի հետ:

Կիսկիմի հովիտը հնումը բաժնուած է եղել իշխանական տների մէջ, այստեղ իրենց ամրոցները, դանձարանները եւ կանանոցները ունեցել են բոլոր նախարարական տները, բայց զլիաւորապէս այստեղ տարածուած էին Պահլաւներն ու Մամիկոնեանները եւ մեծ կալուածներ սրանք ունէին:

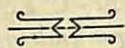
Ապա Բագրատունիները Ուլթիքը ձեռք բերելուց յետոյ, Կիսկիմումն էլ կալուածներ գնեցին:

Հայութիւնը այնքան հալածանքների եւ կոտորածների ենթարկուելուց յետոյ, այնքան բռնի իսլամացումներից յետոյ, վերջին պատերազմի սկզբին դարձեալ քսանուչորս Հայ գիւղեր գոյութիւն ունէին: Խոտորչուքն իր եօթն թաղերով, Սպեր-կենդրոնաւան, Կարմրիկ, Վ. Եւ Ս. Փրթիկներ, Նիխախ, Կուդրաշէն, Խաճաճոք, Կաղմխուտ, Մետկոնց, Մոխրկուտ Վ. Եւ Ս., Կաբան, Բաղի, Թորոսեց, Բաղդասարեց եւ Փրոփկներ:

Հանձնակալ:

ԱՏՐՊԵՏ

(Շարունակելի:)

Ս Ա Տ Ե Ն Ա Ռ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Ընդարձակ Տարեցոյց Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի. Նոր Շրջան. Գ. Տարի: Կազմեցին Թ. Ազատեան - Մ. Զուհաճեան: Կ. Պոլիս 1927: Տպագրութիւն «Կիւլթէնպէրն»: Գին՝ 200 դրուշ, արտասահման՝ 1.50 տուլար:

Եւտի-Գուլէի Ազգին Տան «Ընդարձակ Տարեցոյցը», մասնաւորապէս վերջին տարիներու տեսակ մը ժամագրաւային հանդիսացած է Հայ մտքի ու գրչի լաւագոյն հոյլի մը: Հեռու լոկ Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի նեղ շրջանակին մէջ սահմանափակուած ըլլալէ՝ ան իր 448 էջոց պատկանելի հատորովը համայնապատկեր մը կ'ընծայէ գրեթէ ամբողջ Հայութեան ու զանազան Հայ Գաղութներու ներքին կեանքին ու ընթացիկ վիճակի մասին:

Հոն մի առ մի դասաւորուած են մատենագրական, ուսումնասիրական, բանաստեղծական, օրագրական, կենսագրական, բժշկական, օրէնսգիտական, վիճակագրական, տեղագրական եւն եւն բազմապիսի հիւթեղ ու մշակուած յօդուածներ: Իբրեւ օրինակ՝ յիշենք քանի մը հատ յանուանէ. Յակոբ Օշական՝ «Մատենագրութեան համար (Ղազար Փարպեցի)», էջ 29—46. Համաստեղ՝ «Փետայ Օվան» (էջ 47—52), Յակոբ Մնձուրի՝ «Քոյրը» (էջ 65—69), Տիկ. Հայկանոյշ Մառք՝ «Խենդի սէր» (էջ 72—76), Թ. Ազատեան՝ «Անվերջանալի Տարին» (եղեակ Տէմիրճիպաշեան), էջ 84—92, Հ. Վ. Հացունի՝ «Գնութեան յարկերը Հայաստանի մէջ» (էջ 137

—143), Լուծփիկ Գուլումճեան՝ «Ընդհանուր տեսութիւն Թուրքիոյ արդի օրէնքներուն վրայ» (էջ 313—322): Տեղագրական բաժնէն՝ Յովակիմ քհն. Բարսեղեան՝ «Պարսկահայ Գաղութը» (էջ 255—263), «Հայերը Ռումանիոյ մէջ» (էջ 346—355), Ա. Ամիրխանեան՝ «Քալիֆոռնիոյ Հայ Գաղութը» (էջ 356—357), «Գանատահայ Գաղութը» (էջ 358—361), «Զուլիցերահայ Գաղութը» (էջ 362—366) եւն:

Ճոխ է Տարեցոյցին գեղարուեստական մասը, ուր Հրանդ Ասատուր կու տայ «Արեւելեան Թատրոն»-ի 1866—1874 շրջանի պատկերը՝ իր շահեկան ուսումնասիրութիւնը զարդարելով բազմաթիւ հայ դերասան-դերասանուհիներու նկարներով (էջ 170—215), Սիւլի՝ «Աղջկան մը» (էջ 216—217), Հրանդ Ալեանք՝ «Նկարչական նոր հոսանքները» (էջ 219—233), Ա.՝ «Տաղանդաւոր մանրանկարիչ մը» (էջ 238—242), Դկար. Ալահ-Վերտի Որդի՝ «Սիրտը» (բժշկական), էջ 265—268, Դկար. Մ. Գալփաեան՝ «Հին ու արդի Ատամնաբուժութիւնը եւ Ժողովուրդը» (էջ 269—273), Դկար. Վ. Թորգոմեան՝ «Ս. Փրկչեան Ազգային Հիւանդանոցի Բժիշկները» (1866—1888), էջ 274—283 եւն:

Առանձին ամփոփ բաժին մը նուիրուած է Փղր-Ասիոյ ներքին գաւառներու մէջ գտնուող Հայութեան մասին (էջ 337—346): Գունագեղ փունջ մըն ալ հայ Ժողովրդական երգերու՝ Մշոյ (էջ 107 եւ 169), Սեբաստիոյ (էջ 109—111 եւ 168), Ակնայ (էջ 112—114) եւ Վանայ (էջ 167—168) բարբառով՝ սփռած է հոն իրեն առանձնայատուկ հաճելի բոյրը: Համառօտ տեսութիւն մը կը պարզէ Եւտի-Գուլէի Գթութեան Յարկին ներկայ վիճակը (էջ 394—414): Վերջապէս՝ յատուկ բաժին մը կը խօսի անցնող տարուան ընթացքին անհետացող հայ գէմքերու վրայ (էջ 427—437): — Աւելի քան 110 լուսատիպ պատկերներ յօդուածագիր եւ ուրիշ անձերու, տեղերու, շէնքերու եւ այլ իրերու՝ կենդանի ու կատարեալ ամբողջութիւն մը կու տան բովանդակ գործին:

Կը յաղթենք որ Ս. Փ. Ազգային Հիւանդանոցը, որ 95 տարիներէ ի վեր ամբողջ Ազգին տաք գուգուրանքին առարկայ եղած է՝ այսուհետեւ ալ ունենայ իր միշտ նախորդ տարիները գերազանցող ստուար ու ճոխ բովանդակութեամբ օժտուած Տարեցոյցները:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ